

Рослинництво, кормовиробництво

УДК 582.734.3:575.86
© 2013

*О.І. Рудник-Іващенко,
доктор сільсько-
господарських наук
Український інститут
експертизи сортів рослин*

СОРТОВІ РЕСУРСИ ПЛОДОВО-ЯГІДНИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Наведено стан вирощування та закладання розсадників плодово-ягідних культур в Україні та історичну довідку з випробування сортів плодово-ягідних, горіхоплідних культур і винограду. Розглянуто динаміку змін переліку обов'язкових видів рослин, що підлягають кваліфікаційній експертизі та стан сортовипробування наведених видів культур. Проаналізовано Державний реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні на 2013 р. у частині плодово-ягідних культур. Подано проект схеми кваліфікаційної експертизи плодових культур і винограду справжнього, що планувався для застосування у 2013 р.

Ключові слова: плодово-ягідні культури, експертиза, сорти, перелік видів.

Нині в Україні відбувається масове закладання садів інтенсивного типу. Садивний матеріал для створення таких насаджень має відповідати певним вимогам: бути оздоровленим, зареєстрованим і супроводжуватись відповідним сертифікатом [2, 3].

До 2005 р. сортовипробування плодово-ягідних культур було обов'язковим. Починаючи з 2003 р., ухвалено рішення щодо реєстрації сортів багатьох культур, зокрема плодових, ягідних, овочевих та інших лише за даними заявника. Експертизу на відмінність, однорідність і стабільність (ВОС-тест) проводять зі всіх культур, які вирощують в Україні.

З 2010 р. до переліку обов'язкових видів рослин, що підлягають кваліфікаційній експертизі в польових умовах, включено лише хміль.

Отже, нині сорти плодово-ягідних, горіхоплідних культур і винограду випробовують на полях заявника, тобто у державній реєстрації використовують його дані. У цій ситуації головним завданням експертного органу є забезпечення утримання та зберігання офіційного зразка багаторічних видів рослин у встановленому установою порядку.

З огляду на те, що на зберігання та утримання офіційних зразків багаторічних культур витрачається в десятки разів більше коштів, ніж заявник сплачує під час його реєстрації, то виникає питання перегляду переліку видів щодо доцільності зберігання офіційних зразків усіх багаторічних видів (зокрема малопоширених) і включення їх в обов'язкове випробування. Крім того, велике значення має впровадження нових сортів з високими господарськими показниками. На жаль, інформація, що Український інститут експертизи сортів рослин надає в Каталозі сортів, придатних до поширення в Україні, недостовірна, оскільки, як зазначалося вище, сорти заносять до Реєстру за даними заявника [1]. Можна, як варіант, визначитися з переліком багаторічних видів рослин для проходження експертизи в закладах експертизи державної системи охорони прав на сорти рослин. Проте через її реорганізацію, яка триває другий рік, ситуація з сортовипробуванням дуже змінилась. Інститут і система внаслідок реорганізації втратили велику кількість висококваліфікованих експертів. На деяких станціях сортомережі не залишилося жодного сортовипробувача. Проте, незважаючи на такі форс-

Хміль і виноград, занесені до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні (2012–2013 рр.)

Культура	Усього сортів	Селекція			Патент
		вітчизняна	зокрема НААН	іноземна	
2012 р.					
Хміль	17	15	14	2	3
Виноград	110	82	64	4	59
2013 р. (витяг на сайті Інституту станом на 18.01.2013)					
Хміль	15	15	14	—	3
Виноград	110	75	63	3	53

мажорні обставини, потрібно знаходити вихід із становища і продовжувати працювати.

Мета досліджень — визначення стану та перспектив вітчизняної та іноземної селекції плодових, ягідних культур, винограду і хмелю.

Для досягнення мети ставили завдання — проаналізувати Державний реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні на 2013 р.

Результати досліджень та їх обговорення. Оскільки до найпоширеніших плодових культур належить яблуня, то цю культуру розглянуто за кількістю сортів, занесених до Реєстру, за походженням. Найбільше у Реєстрі на 2013 р. міститься сортів яблуні вітчизняної селекції — 70, з них системи Національної академії аграрних наук України (НААН) — 50, приватних — 20, іноземної селекції — 14.

Щодо груші звичайної, то розподіл за походженням має такий вигляд: вітчизняної селекції — 62, з них системи НААН — 58, приватних — 4, іноземної селекції — 2 сорти.

До Державного реєстру на 2013 р. занесено 12 сортів айви лише вітчизняними ботанічними садами: Нікітським — 6, ім. Гришка —

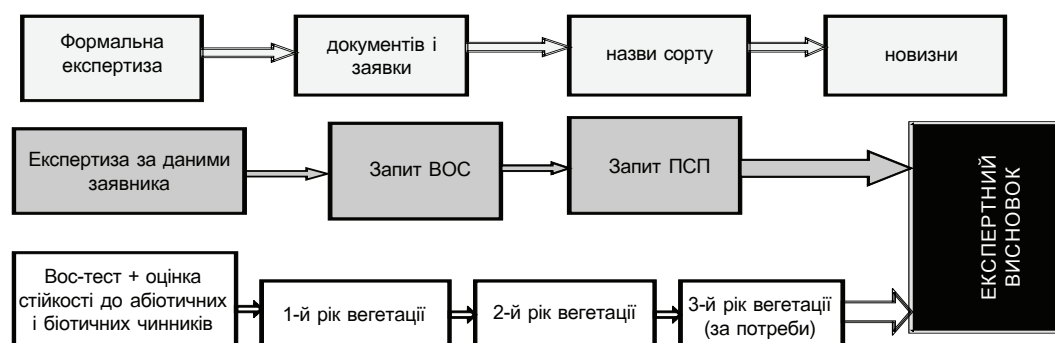
5 сортів. Цього самого року до Реєстру занесено 1 сорт айви іноземної селекції. З 27 вітчизняних сортів абрикосу 25 — селекції НААН. Черешня — вітчизняні сорти лише селекції НААН — 68 сортів і 2 іноземні сорти.

Із найпоширеніших плодових культур вагоме місце в структурі Реєстру займає персик звичайний, із 70 вітчизняних сортів: селекції НААН — 50, приватних — 19.

Із ягідних найпоширеніших культур вагоме місце в Реєстрі займає смородина і суниця. Смородина представлена сортами лише вітчизняної селекції — 28 сортів, з них 24 — селекції науково-дослідних установ НААН. Із 40 сортів суниці 25 — вітчизняної селекції (НААН — 18, приватних — 7), іноземної селекції — 15 сортів.

Із 110 сортів винограду в Реєстрі на 2013 р. вагоме місце займають сорти вітчизняної селекції — 75 (з них НААН — 63, приватних — 12), іноземної селекції — 3 сорти.

Хміль і виноград — ці культури мають тенденцію до зменшення їх кількості сортів у Реєстрі, хоча вона незначна (таблиця).

Проект схеми кваліфікаційної експертизи плодових культур і винограду справжнього з 2013 р.: ВОС — відмінність, однорідність, стабільність; ПСП — придатність сорту на поширення

Сорти наведених вище культур не завжди у виробництві відповідають описам (а часто істотно різняться за якісним складом), наведеним у Каталозі. Характеристика сорту, надана селекціонером до експертного органу, часто є суб'єктивною. Експертиза за результатами заявника багатьох культур себе не виправдала.

Українським інститутом експертизи сортів рослин у 2011 р. підготовлено пропозиції щодо розширення переліку родів і видів сільськогосподарських культур в обов'язкове випробування. Зокрема, 12 ягідних та 11 овочевих куль-

тур. Розроблено проект схеми здійснення такої експертизи (рисунок). Проте, з огляду на останні події, наведені у вступній частині, цей перелік так і залишився лише проектом.

Науковці, селекціонери, виробники мають висловити свою думку з приводу ситуації, яка склалася в сортовипробуванні, адже сорти також є об'єктом продовольчої безпеки держави. Мовчазна згода з тим, що діється навколо державного сортовипробування, не може бути принциповою позицією наукової еліти. Потрібно провести широке і публічне обговорення актуальної проблеми.

Висновки

Дослідженнями встановлено, що для підвищення ефективності розсадництва плодових, ягідних, декоративних культур і винограду потрібно здійснити такі заходи: розширити експертизу сортів основних, найпоширеніших плодово-ягідних культур у польових умовах; Українському інституту експертизи сортів

рослин внести зміни до методик щодо здійснення кваліфікаційної експертизи сортів плодово-ягідних культур за схемою польових досліджень; спеціалізованим науково-освітнім установам України здійснювати підготовку фахівців вищої кваліфікації в галузі сортовипробування.

Бібліографія

1. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2012 рік. — К.: ТОВ «Алефа», 2012. — 300 с.
2. Закон України «Про насіння і садивний матеріал» (зі змінами і доповненнями)//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 13. — 92 с.

3. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 23. — 163 с.
4. Каталог сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2012 році. — К.: ТОВ «Алефа», 2012. — 340 с.

Надійшла 27.05.2013.